

Hoffmann István: *Mikrotoponímiai vizsgálatok 1. Tapolcafő helynevei.*
Debrecen, 2013.

Mezőszeg — *Mezzjűőszég ~ MezzjűőszēG.* — *A Mezzjűőszég még a Fűőszēktű egisz Simaházáik tart, és sor ház vuót.* — 1488: *Mezewzeg* (Cs. 3: 242), 1531: *Mezewheg* [valószínűleg íráshiba] (Pákay 135), 1591: in Possessione *Meßeőőbegh* vocata (L15, 5. 230), 1592>1674/1733: *Mező Szék* [téves lejegyzés lehet] ~ *Mesoszeg* (L21 28: 55a), 1625: *Mezeőszegh ~ Mezeőszeghyekkel* (L18, Capsa N. f. 1. nr. 3), 1635/1755: *Mező-Szegben* fél ház ülést (L12, C. 532), 1636: *Mezőszegh* (L19, Th. XXVIII. nr. 3940), 1646: *Mező Szāghi* ház helyről és hozzá való földekről való level (L10, 1476), 1699/1794: *Mezző Szegnek* (L11), 1722: *Mezőszegh* Praediumra (L10, 1490), 1726: *Mező Szegrül* (L10, 1495), 1732: *Mezeszeg* (Mikoviny), 1737: az *Mező Szegi* határban lévő földek specificatioja (L6, 1. sorozat, No. 56), 1750: *Mező-Szeg* (L9, K. VII. 138), 1755: *Mező Szegi* és Döbrési tekintetes Vecse Székben lévő Pusztákban (L10, 1521), 1772: *Mezőszegi* földön pedig két Curiát (L10, 1492), 1797: *Mező-szeg* (T3), 1802: *Mező Szegen* levő funduson (L4, B. I. 14), 1806: *Mezőszeg* (Lipszky, Mappa), 1808: *Mezőszeg* (Lipszky, Rep.), 1811: *Mezző szegen* (L20, No. 332), 1828: *Mezőszeg*, praedium et diverticulum (Nagy L. 436), 19. sz. közepe: *Mezőgszeg* [íráshiba] (T7), 1851: *Mezőszeg* (Fényes 1851: 3: 84), 1858: *Mezőszeg*, puszta (Hornyánsky 246), 1858: *Mezőszeg* (T12), 1864: *Mezőszegh* (Pesty), 1877: *Mezőszeg*, Tapolcafőhöz tarozó puszta (Hnt.), 1893: *Mezőszeg* (Hnt.), 1905: *Mezzjűőszég*, egy sor ház (Beke 46), 1906: *Mezzjűőszég* [a szomszédos Adásztevel dülői között említve] (Horváth 170), 1915: az egyháznak a *Mezőszegen* levő korcsma-épülete adassék el (Vikár 17).

Mezőszeg a győri püspök egyházi nemeseinek falva volt. 1488-ban már ilyen státusban írják össze (Cs. 3: 242), s még 1828-ban is a püspökség Vecse Székéhez tartozónak említik (L11). Nemes lakói a püspök seregével hadba vonulni tartoznak, vagy helyette pénzt fizetnek (VHL. 367). A 15. század második felében és a 16. század elején nagyjából a szomszédos Simaházával és Döbréssel azonos lélekszámú, bár lakóinak száma pontosan nem állapítható meg (Cs. i. h., PÁKAY 1942: 135). A török hódítás miatt a 16. század közepén rövid időre bizonyára ugyanúgy elnéptelenedett, mint a környező falvak (vö. *Döbrés*, *Simaháza* és *Tapolcafő* szócikkével). A népesség folytonossága azonban nem szakadt meg: a 17. század elején néhány kúriáját a hozzátartozó földekkel együtt nemesi családok, a régi egyházi nemesek leszármazottai bírják (pl. a *Mezeőszeghy* család:

L15, 9. 316). Az elnéptelenedett *Döbrés*-ről is költözhettek ide nemesek, 1625-ban például itt lakik *Döbrési* Ferenc (L18, Capsa N. f. 1. nr. 4). Ebben az évben 3 predialista család és 2 zsellér lakja a falut (uo.). 1646 után — bizonyára a török pusztítás eredményeként — a tizediratok mint pusztát tartják nyilván, amelynek területét dézsma ellenében adják bérbé (VHL. 267). A 18. század második felében azonban ismét több lakott háza van (L11). 1828-ban a nemesi jogú prédiumban zsellérek laktak, akik — mivel földjük nincs — Pápára járnak a kenyérüket megkeresni (VHL. 267). A falu helyét lényegesen könnyebben azonosítanunk, mint a határába tartozó földeket. A MoRég. néhány cserépbogrács-töredék lelet alapján a Séd patak Ny-i partjára, a Teveli úttól kicsit É-ra helyezi a települést (4: 238). GERLISCH 1797-ből való megyetérképe is e helyhez közel, az országúttól K-re tünteti fel (T3): ez azonban nem perdöntő bizonyíték, mert a térkép a puszták jeleit általában a birtokhatárok középső részére helyezi. Egy 1799-ből való jegyzőkönyv így írja le Mezőszeg falut: „Simaházi Praedium mellett, ahol most T. Palfy László assessor ur köből Kotsma házat és ugyan köből való nagy kerítést vétetett kezdődjön *Mező Szegi* Határ, és azon soron alá menvén és az Töpér erinn lévő hidat is által hángván [!] Nap nyugot felől, a melly nyolcz házak vágynak néhai Bika István Házáig azok mind *Mező Szeghez* számláltattak, Nap kelet felől pedig által ellenbe azon nyolcz házoknak a Töpér ere mellett lévő Zsidó háztól fogva három Sessiok, és most is oda tartoznak” (L11). E leírás szerint tehát *Mezőszeg* az országút mindkét — de főleg a nyugati — oldalán húzódott, s házsora egybeépült a tapolcafői kúriákkal. Ezt megerősíti egy 1764-ből való tanúvallatás jegyzőkönyve is: „Tapolcza feőn a vizre dülő sorban utolsó ház föl szélrül a valóságos igaz Tapolczafői Földön néhai Vigyázó Gergöl ur Possessori ház hele ... ezentúl pedig föl szélrül a több házok és *Mező szegi* közönséges földön vannak építve, s ezek csak zsöllér házok” (L11). PESTY adatközlőjének megjegyzését, miszerint „Tapolcafő egy része *Mezőszegh* pusztán van épülve közvetlen ház sorokkal, de e név alatt (*Mezőszegh*) sehol sem említettik” (i. m.), a MoRég. csak helyi hagyománynak tartja (4: 238) — amint azonban a fenti adatokból kitűnik —, indokolatlanul. A Tapolcafő határába beolvadt pusztá neve a 19. század végéig megtalálható a helységnévtárakban. A *Mezőszeg* megnevezés ma azt a falurészt jelöli, amely a Fölszegtől Simaházáig húzódik. Az egykori falu határát lényegesen nehezebb megrajzolni. Az első leírások a 18. század közepéről, második feléből valók, de más adatokból (pl. egyes dülők említéséből) következtethetően azonos állapotot tételezhetünk fel már a 17. század elején is. *Mezőszeg* Ny-i határa a Tapolca Ny-i partján haladt, az egykori *Nyár-kút*-tól — amely a Tapolcafő, Döbrés és Mezőszeg közti hármas határon volt — a *Simaházi-halastó*-ig, ahol a döbrési és a simaházi határokkal ütközött (1764: L11, 1799: uo, 1792: L4, B. I. 14, 1802: uo.). A falu földjei K-en a Teveli út mindkét oldalán a Sédig húzódtak. Később azonban — mivel Tapolcafő, Simaháza, Döbrés és Mezőszeg nemesi egyaránt bírtak itt földeket — inkább csak az úttól

É-ra levő, a Tapolcafő mai határáig terjedő dűlőket számították Mezőszeghez tartozónak. Minderre azonban csak közvetett forrásokból következtethetünk (vö. *Hátút*², *Közép-dűlő*, *Sédi-dűlő*). A helyi hagyomány még őrzi az egykori falu emlékét, bár határát már a legidősebbek sem tudják rekonstruálni.

A *Mezőszeg* megnevezés település, falu neveként fordul elő az első történeti adatainkban. A név keletkezését, változását BAKOS JÓZSEF tanulmánya (1970) és a tájszótárak adatai alapján a következőképpen magyarázhatjuk. A *szeg*, *szög* földrajzi köznév a helynevekben igen gyakran 'szeglet, sarok, kiszögellés' jelentésben fordul elő (TESz., MTsz., BAKOS i. m.). Ebben az értelemben gyakran a folyók, illetve ezek egybefolyása közötti zugot jelöli. *Mezőszeg* falu pedig éppen ott épült, ahol a Töpéri-ér nagy szöget, háromszög alakú területet alkotva a Tapolcába ömlik. A *szeg* földrajzi köznévként a 'megművelt vagy a gazdálkodással kapcsolatban igénybe vett földterületek' jelentésű *mező* bővítményrészszel való összekapcsolása viszont inkább arra utal, hogy a falu lakott része a hozzá tartozó földek Ny felé erősen elkeskenyedő csúcsán, *szög*-én feküdt. Mindkét — egyaránt elképzelhető — magyarázatból arra következtethetünk, hogy a megnevezés eredetileg határrésznévként keletkezett és funkcionált, s csak később válhatott metonimikus úton a rajta levő település nevévé. Később, amikor a falu önállósága fokozatosan megszűnt, s területe, házsorai is egybeolvadtak Tapolcafővel, átalakultak a név asszociációs kapcsolatai, és megváltozott a *szeg* alaprész jelentése. Ezt követően a *Főlszeg* név mellett a *Mezőszeg* is falurésznévként szerepel. A *szeg*-nek az 'utca, falurész' jelentése tehát nem azon alapul, mint a nyelvterület más részein, hogy tudniillik az összetartozó házcsoportokban ugyanazon had, nemzetség települt volna meg (vö. BAKOS 1970: 53), hanem másodlagosan, a névrendszer más elemeinek hatására alakult ki. Érdekes, hogy noha a név két gyakori földrajzi köznévként, a *mező*-nek és a *szeg*-nek az összetételével jött létre, vele azonos alakú helynevet a magyar nyelvterületen csupán Kispalád 19. századi határnevei között találtam (SzSzMFN. 2: 172). A VHL. *Szegvár* (1785) adata (i. m. 267), amelyet a II. József rendeletére készült népösszeírás anyagából idéz, nem ide tartozhat (a megjelölt helyen egyébként nem is találtam ilyen formát). A névhez a történeti forrásokban és az élőnyelvben is külső helyhatározó ragokat kapcsolnak. Szórványosan előfordulnak ugyan inessivusi formák (1635/1705), de a név ilyenkor mindig a település egész határára vonatkozik.